

EL REPUBLICANISME POLÍTIC I CULTURAL A MALLORCA. EL CAS DE SÓLLER (1868-1923)

Dr. Antoni Marimon Riutort

Professor titular d'història contemporània de les Illes Balears

La necessitat d'analitzar el republicanisme

L'estudi a fons del republicanisme és un element important i imprescindible per entendre l'evolució històrica de l'Estat Espanyol, de les terres de parla catalana, de Mallorca i de Sóller en particular, com a mínim en el període 1868-1936.

Aquest republicanisme s'ha d'entendre en un sentit ampli, no només com un projecte polític sinó també com una cultura política i un marc de sociabilitat i convivència.

A més, convé recordar que és el referent històric més important de la democràcia. República i democràcia van indissolublement unides, mentre que la monarquia s'ha vinculat durant llargs períodes a l'absolutisme, el liberalisme oligàrquic o censatari, la pseudodemocràcia caciquil o, fins i tot, les dues dictadures militars.

Precisament aquest darrer factor, conjugat amb l'auge del marxisme com a paradigma històric, expliquen el perllongat eclipsi dels estudis sobre el republicanisme. Afortunadament, en els darrers anys, tant a Espanya com als països de parla catalana, estan proliferant els treballs de recerca sobre el republicanisme i ara ja podem oferir una visió molt més exacta i completa.

L'estat de la qüestió

L'estudi del republicanisme ha estat relativament tardà, sobretot si es compara amb el moviment obrer, però aquests darrers anys ha agafat una certa empenta que no es pot deslligar d'una relativa revalorització de la història política.

En l'àmbit estatal, i per esmentar només alguns exemples significatius, han estat importants els llibres *El Emperador del Paralelo. Lerroux y la demagogia populista* (1990), de José Álvarez Junco; *El republicanismo en España (1830-1977)* (1994), coordinat per Nigel Townson; *El gorro frigio. Liberalismo, democracia y republicanismo en la Restauración* (2000), de Manuel Suárez Cortina; *La escarapela tricolor: el republicanismo en la España contemporánea* (2008), coordinat per Claudia Cabrero Blanco, i *El republicanismo de ayer a hoy. Culturas políticas y retos de futuro* (2012), una obra coordinada per

Fernando Martínez López i Maribel Ruiz García.

Esment a part es mereixen els congressos sobre republicanisme espanyol celebrats a Priego (Còrdova) auspicats pel Patronat Niceto Alcalá-Zamora i dels quals afortunadament se n'han anat editant les actes. Així, el 2011 s'han publicat les actes de les VI Jornades i el desembre del 2013 se'n van celebrar les VII.

També són importants alguns monogràfics de revistes d'investigació, com el número 27 de la revista *Ayer* (Madrid, 1997), dedicat a l'anticlericalisme i coordinat per Rafael Cruz; el número 39 d'aquesta mateixa publicació (2000), dedicat al republicanisme espanyol i coordinat pels historiadors catalans Àngel Duarte i Pere Gabriel, i el número 37 d'*Historia Contemporánea* (Bilbao, 2008), que s'ha centrat en les investigacions recents sobre el republicanisme espanyol.

Com és ben sabut, el republicanisme va tenir un fort arrelament a Catalunya. Amb tot, durant molts d'anys l'única visió de conjunt fou la de Santiago Albertí, *El republicanisme català i la restauració monàrquica (1875-1923)* (1972). Afortunadament, a partir dels anys vuitanta, el republicanisme ha estat estudiat per destacats historiadors, com Joan B. Culla, autor d'*El republicanisme lerrouxista a Catalunya* (1986); Àngel Duarte, que va escriure, el 2004, una important síntesi, *Història del republicanisme a Catalunya*, i Pere Gabriel, que el 2007 publicà *El catalanisme i la cultura federal: història i política del republicanisme popular a Catalunya el segle XIX*.

Entre d'altres, també són rellevants les aportacions de Jordi Llorens Vila, *El federalisme català* (1993); Ramon Batalla i Galimany, *Els casinos republicans: política, cultura i esbarjo. El casino de Rubí 1884-1939* (1999), i Josep Pich i Mitjana, *Federalisme i catalanisme: Valentí Almirall i Llozer (1841-1904)* (2004).

Més recentment, s'ha de destacar el Congrés "Republicans i republicanisme a les terres de parla catalana" (2006), impulsat principalment per la Coordinadora de Centres d'Estudis de Parla Catalana, les actes del qual s'editaren el 2008, així com les tasques de recerca impulsades per Santiago Izquierdo Ballester i Gemma Rubí Casals. Aquests dos historiadors han coordinat el llibre *Els orígens del republicanisme nacionalista. El Centre Nacionalista Republicà a Catalunya (1906-1910)* (2009) i el seminari de recerca "Republicanisme, democràcia i nació (1910-1923)", celebrat a Bellaterra el desembre del 2013.

En el País Valencià, la terra del republicanisme blasquista, es poden destacar els treballs de Ramir Reig, *Obrers i ciutadans. Blasquisme i moviment obrer* (1982) i *Blasquistas y clericales* (1986), així com *Sobre la ideologia blasquista. Un assaig d'aproximació* (1979) del lamentablement desaparegut Alfons Cucó. Més recentment han aparegut, entre d'altres, els estudis de Josep Andrés Pérez, publicat al número 44 de *Randa* (2003) i de Sílvia Magentí Javaloyas,

L'anticlericalisme blasquista. València: 1898-1913 (2001). La figura del mateix Blasco Ibáñez ha estat molt estudiada, i així disposam de les biografies de l'esmentat Ramir Reig (2002) E. Gascó Contell (1996), J. Just (1990) i J. L. León Roca (1997).

Pel que fa a Alacant, resulta imprescindible l'obra de Rosa Ana Gutiérrez Lloret, *Republicanismo en Alicante durante la Restauración* (1989).

A les Illes Balears, el coneixement del republicanisme ha evolucionat de manera diferent a cadascuna de les illes.

En el cas de Mallorca, convé començar recordant els estudis pioners de Pere Gabriel, que si bé se centraven en el moviment obrer oferien molta d'informació sobre el republicanisme,¹ així com dues obres, ja clàssiques, d'Isabel Peñarrubia i Marquès i de Miquel Duran Pastor, publicades ambdues el 1980, *Mallorca davant el centralisme (1868-1910)* i *Repercusiones de la Revolución de 1868 en Mallorca*. Per cert que Isabel Peñarrubia, alguns anys després aportaria una obra fonamental per al estudi del republicanisme a Mallorca, *Els partits polítics davant el caciquisme i la qüestió nacional a Mallorca (1917-1923)* (1991), a la que seguirien d'altres estudis com *Carnaval, codolades i teatre popular. La dissidència a la Mallorca caciquista (1875-1923)* (1999), *L'origen de la Caixa de Balears. Els projectes d'una burgesia modernitzadora* (2001) i *Entre la ploma i la tribuna. Els orígens del primer feminisme a Mallorca, 1869-1890* (2006).

En els anys vuitanta, varen esser importants l'aportació de Pere Fullana sobre l'anticlericalisme² i la de Mateu Morro i Sebastià Serra en el llibre *L'esquerra nacionalista a Mallorca* (1986).

Paral·lelament, s'iniciava l'estudi específic de la premsa republicana mallorquina amb treballs de Francisco Díaz Castro,³ Bartomeu Carrió i Trujillano⁴ i el llibre de Joan Font i Roig i Sebastià Serra Busquets sobre el setmanari *Foch y Fum* (1988).

Pel que fa a les biografies de personalitats, devem a Antoni Serra un primer estudi sobre Gabriel Alomar publicat el 1984 amb el títol de *Gabriel Alomar, l'honestat difícil*. El 2000, s'inicià la publicació de les Obres Completes d'aquest destacat intel·lectual, amb la publicació, curiosament, dels volums II i III, amb introduccions, respectivament, de Jordi Castellanos i Assumpta

1 GABRIEL: *El moviment obrer a Mallorca*, Curial, Barcelona: 1973. Hi ha més informació sobre el republicanisme a P. GABRIEL: "Entorn del moviment obrer a Mallorca el segle XIX (1)", *Randa*, 1 (1975), pp. 89-128 i, del mateix autor, "Entorn del moviment obrer a Mallorca el segle XIX (2)", *Randa*, 2 (1976), pp. 101-122.

2 P. FULLANA: "Aproximació a l'anticlericalisme contemporani a Mallorca (1868-1936)", *Comunicació*, 48-49 (1987), pp. 77-100.

3 F. DÍAZ DE CASTRO: "Notes sobre la premsa política a Mallorca: El Catón Balear (1873 1874)", *Affar*, 1 (1981), pp. 179-187.

4 B. CARRIÓ: "El regionalisme a Mallorca 1900-1936: La Veu de Mallorca", *Quinze anys dels premis d'investigació Ciutat de Palma*, Ajuntament de Palma, Palma: 1986, pp. 87-106.

Camps. Fins al 2004 no aparegué el volum I, amb una introducció biogràfica obra d'Antoni Ignasi Alomar.

Més recentment, el 2008, Pilar Arnau ha publicat *Gabriel Alomar i l'Argentina. La col·laboració d'un intel·lectual mallorquí al diari La Nación de Buenos Aires* (2008).

A més, podem esmentar els estudis de caràcter biogràfic sobre Joan Torrandell, obra de Damià Pons, publicat com a introducció a la reedició (1998) de l'obra de teatre *Els encarrilats*, del mateix Torrandell; Joan Sanxo i Tous, de Mateu Morro;⁵ Benet Pons i Fàbregues, amb un llibre coordinat per Sebastià Serra i Arnau Company titulat *El món dels professionals i dels intel·lectuals: Benet Pons i Fàbregues (1853-1922)* (1999) i Lluís Martí, obra de qui redacta aquest treball.⁶

Esment a part es mereixen les biografies sobre Emili Darder, obra de Catalina Moner Mora (2007, 2012) i l'esmenat Arnau Company Matas (2008).

La figura de Maria Mayol ha estat estudiada principalment per Joan Castanyer⁷ i Isabel Graña.⁸

També disposam de les biografies de Guillem Cifre de Colonya, obra de Pere Salas publicada el 1999 amb el títol *Guillem Cifre de Colonya. Un sant que no anava a missa*; i de Jeroni Bibiloni, redactada per Miquel Ferrer Florez, amb el títol *Socialismo y utopia en Mallorca: Jeroni Bibiloni (1802-1876)* (1996).

Més recentment, s'han de destacar les aportacions de David Ginard sobre Francesc de Sales Aguiló⁹ i les de Jordi Pons i Arnau Company sobre, respectivament, Gabriel Alomar i Francesc Carreras Reura, ambdues incloses a *L'exili republicà: política i cultura* (2011).

Així mateix, si bé la seva trajectòria se centrà més a Catalunya que a Mallorca, Josep Massot ha elaborat la biografia *Antoni M. Sbert, agitador polític i promotor cultural* (2000). D'aquest mateix autor també s'han de destacar obres com *Cultura i vida a Mallorca entre la guerra i la postguerra (1930-1905)* (1978) i *Els escriptors i la guerra civil a les Illes Balears* (1990).

Si bé, com algunes de les obres que ja hem citat, també se centren sobretot en els anys de la Segona República, no podem deixar d'esmentar les biografies *Antoni Mateu Ferrer 1901-1937. Un batle de la República* (2001), de Josep Córcoles i Tugores i Baltasar Perelló Carrió; i *El batle Antoni Amer 'Garanya'*

5 M. MORRO: "Joan Sanxo i Tous: esquerra i nacionalisme durant la II República", *Lluc*, 719 (1985), pp. 6-12.

6 A. MARIMON: "Lluís Martí Ximenis: en els orígens de l'esquerra nacionalista a Mallorca", *Afers*, 44 (2003), pp. 141-156.

7 J. CASTANYER: "Maria Mayol: esbós biogràfic i cronologia poètica", *Randa*, 35 (1994), pp. 113-136.

8 I. GRAÑA: *Maria Mayol i el Foment de Cultura de la Dona*, Edicions Documenta Balear, Palma: 1998.

9 D. GINARD: "Des de 'Fora Mallorca'. Contribució a l'epistolari de Francesc de Sales Aguiló a l'exili", *Randa*, 63 (2009), pp. 159-198.

(1882-1936). *La història robada* (2004) d'Antoni Togores.

Des d'un punt de vista més estrictament polític, qui redacta aquestes línies va analitzar els resultats electorals del republicanisme entre el 1895 i el 1905.¹⁰ Posteriorment vaig tenir ocasió d'elaborar les entrades dedicades al republicanisme a l'època de la Restauració en el *Diccionari de partits polítics de les Illes Balears (1900-2008)* (2012), mentre que Arnau Company s'ocupava de la majoria de veus relatives a les organitzacions polítiques dels anys de la Segona República. No fa gaire m'he ocupat així mateix del lamentable final del republicanisme a Mallorca.¹¹

L'associacionisme republicà encara està poc estudiat, però s'ha de fer notar l'aportació de Manel Santana a *El forjament de la solidaritat. Mutualitats, cooperatives, societats obreres i recreatives a Mallorca (1868-1936)* (2002) i la meua ponència sobre l'associacionisme republicà a Mallorca inclosa a les actes de les *XIX Jornades d'Estudis Històrics Locals. El moviment associatiu a les Illes Balears* (2001).

Afortunadament, en aquests darrers anys alguns joves historiadors han fet interessants aportacions a la història del republicanisme. Es tracta de Catalina Maria Martorell Fullana,¹² d'Ana Isabel Gargallo Astrom¹³ i Gabriel Mayol Arbona.¹⁴

D'altra banda, s'ha de recordar que, ja el 1996, en el número 794 de la revista *Lluc*, Pere Fullana, Isabel Peñarrubia i jo mateix redactàrem una primera visió de conjunt del republicanisme mallorquí entre 1868 i 1923.

Així mateix, aporten dades ben interessants sobre el republicanisme els llibres *Ideologia i cultura a la Mallorca d'entre els dos segles (1886-1905)* (1998), de Damià Pons i Pons, i *Projectes modernitzadors a Mallorca des de finals del segle XIX fins al final de la dictadura franquista* (2003), de Sebastià Serra Busquets.

Tot i que encara no tenim cap monografia sobre el potent republicanisme menorquí, es poden trobar múltiples referències als llibres de Josep Maria Quintana *Menorca segle XX. De la monarquia a la República* (1976), *Regionalisme i cultura catalana a Menorca (1888-1956)* (1998) i *La Restauració a Menorca*

10 A. MARIMON: "El republicanisme a Mallorca a l'època de la Restauració (1895-1905)", *Verguisme, anarquisme i espanyolisme. Noves recerques sobre el segle XX a Mallorca*, Fundació Emili Darder, Palma: 1997, pp. 135-180.

11 A. MARIMON: "Vae Victis!. De la destrucció a l'oblit. La fi del republicanisme a Mallorca (1936-1968)", *Entre el malson i l'oblit. L'impacte del franquisme en la cultura a Catalunya i les Balears (1939-1969)*, Editorial Afers, Catarroja-Barcelona: 2013, pp. 245-274.

12 C.M. MARTORELL FULLANA: *Anàlisi del setmanari El Rayo (1869-1870). Un setmanari republicà federal intransigent*. UIB: 2009 (treball inèdit).

13 A. I. GARGALLO ASTROM: *El Iris del Pueblo, òrgan del republicanisme federal a Mallorca (1869-1873)*, UIB: 2010 (Memòria d'investigació inèdita). Aquesta autora també ha publicat "Aproximació a la premsa republicana de Mallorca durant el Sexenni Democràtic (1868-1874)", *Republicans i republicanisme a les terres de parla catalana*, Coordinadora de Centres d'Estudis de Parla Catalana, Barcelona: 2008, pp. 395-408.

14 G. MAYOL ARBONA: *Tres publicacions republicanes del segle XIX. El Demócrata. El Republicano. La República*, UIB, Palma: 2012 (Treball final del màster de Patrimoni Cultural: investigació i gestió).

(1874-1923) (1999). També són interessants en aquest sentit *Regeneracionisme i educació popular a Menorca. La contribució de José Pérez de Acevedo* (2004) de Xavier Motilla Salas i *Maó 1900*, de Josep Portella Coll. Així mateix no podem obviar l'aportació d'Andreu Murillo al llibre coordinat per Sebastià Serra *El segle XX a les Illes Balears* (2000) i les veus de Jordi Pons a l'esmentat *Diccionari de partits polítics de les Illes Balears* (2012). Per la meua banda, he fet una aportació amb l'article "Les eleccions municipals a Menorca sota la Restauració (1901-1922): el pes del republicanisme", publicat a la revista *Mayurqa* el 2002.

En canvi, el feble republicanisme eivissenc està poc estudiat. Només podem esmentar els treballs de Maurici Cuesta Labèrnia publicat en el número 71 (2013) de la revista *Randa* i en el ja esmentat *Diccionari de partits polítics de les Illes Balears* (2012). També s'ha d'esmentar, si bé està centrat en els anys de la Segona República, el llibre de José Miguel L. Romero i María José Vidal, *Cartes a Lerroux. La II República a les Pitiüses* (2004).

En l'àmbit estrictament local, sens dubte és Sóller el municipi on més s'ha avançat en el coneixement del republicanisme. Ja a les *I Jornades d'Estudis Locals a Sóller* (2007), Plàcid Pérez va oferir interessants dades sobre la premsa republicana a "Les publicacions periòdiques de les imprentes Marquès i Calatayud". Poc després, a les *II Jornades d'Estudis Locals a Sóller* (2008), Antoni Quetglas Cifre i Catalina Bernat Joy publicaren "L'associacionisme a Sóller de 1868 a 1936". Des d'una òptica més política, el 2009, Antoni Quetglas i jo mateix publicàrem "Anàlisi dels resultats electorals a Sóller durant la segona etapa de la Restauració (1901-1923)" dins *III Jornades d'Estudis Locals a Sóller*. El 2010, aparegueren diversos treballs que permeteren avançar molt en el coneixement del republicanisme solleric. Així, Jaume Deyà Miró elaborà un treball sobre el setmanari satíric *En Xerrim*, encara inèdit, i Antoni Quetglas publicà *Biografies dels batles republicans de Sóller*. Aquest mateix any, a les *IV Jornades d'Estudis Històrics Locals a Sóller*, Francesc Lladó i Rotger analitzà una interessant polèmica entre el *Heraldo de Sóller*, un setmanari maurista i *El Pueblo*, un periòdic republicà. Aquest mateix autor publicarà poc després "Els primers mesos del setmanari republicà *El Pueblo* (1913)" a les *V Jornades d'Estudis Locals de Sóller i Fornalutx* (2011), així com "El setmanari republicà *El Pueblo* 1913-1918", a les *VI Jornades d'Estudis Locals de Sóller i Fornalutx* (2012). I ja per acabar, s'ha d'esmentar el detallat estudi de Rafel Galceran Aulet "Melcior Daviu i Matas i la seva tasca en el republicanisme solleric", publicat a les ja esmentades *V Jornades d'Estudis Locals de Sóller i Fornalutx* (2011).

La democràcia com a eix fonamental

El republicanisme ha estat essencialment demòcrata. Estava convençut de la necessària sobirania del poble i com aquesta sobirania popular permetria

desvetllar totes les potencialitats d'una nació (l'espanyola excepte en alguns sectors dels països de parla catalana) i d'un estat ofegat per la monarquia, l'església i la burgesia conservadora.

La mitificada República es fonamentava així mateix en el caràcter electiu de totes les institucions i en el reconeixement de totes les llibertats individuals i socials pròpies del liberalisme avançat: impremta, culte, reunió, associació.

Ben sovint, la premsa republicana explicitava el seu caràcter inequívocament democràtic en l'editorial del seu primer número. Així, per exemple, *La Autonomía*, un diari aparegut a Palma el juliol del 1883, afirmava solemnement

“la Soberanía solo reside en el pueblo, y de que todas las autoridades no son más que delegaciones emanadas de esta Soberanía”.¹⁵

A Sóller, el setmanari *El Pueblo*, també va incloure en la seva presentació al públic el març del 1913, una declaració de principis on s'afirmava clarament la seva vocació de difondre els principis democràtics.¹⁶

Aquesta defensa radical de la democràcia anava unida a una certa mitificació del “poble”, uns sectors populars carregats de valors positius que pels republicans s'havien posat clarament de relleu en els cicles revolucionaris francesos del 1789 i del 1848. En conseqüència, era freqüent el cant de La Marsellesa en els actes i reunions dels republicans i, significativament també hi va haver a Palma un setmanari que es titulava *El Gorro Frigio* (1904-1905), que va esser l'òrgan de la Joventut Republicana.

Pels republicans, la monarquia de la Restauració (1874-1923) era un règim decadent i tirànic que

“muere por sí misma porque creyendo ella que la única función del Estado es aumentar los tributos y disminuir las libertades se han hecho incompatible tanto del individuo como de la colectividad”.¹⁷

La monarquia d'Alfons XIII era “cesarista” i incapaç de garantir la llibertat, la seguretat i la propietat, així com la perillosa polarització de la societat.

La crítica al caciquisme

El republicanisme denunciava sense embuts el predomini dels sectors conservadors mitjançant el control dels electors i la manipulació dels comicis.

La denúncia del caciquisme era un dels eixos fonamentals de quasi tota la premsa republicana. El diari republicà federal *El Comercio*, el desembre del 1882, afirmava que el governador civil s'havia reunit amb alguns batles

¹⁵ *La Autonomía* (2-VII-1883), Palma.

¹⁶ F. LLADÓ: “Els primers mesos del setmanari republicà *El Pueblo* (1913)”, *V Jornades d'Estudis Locals de Sóller i Fornalutx*, Ajuntament de Sóller/Ajuntament de Fornalutx, Sóller: 2011, p. 220.

¹⁷ *La Unión Republicana* (1-VIII-1896), Palma.

per controlar els comicis provincials d'aquell mateix any.¹⁸ Per cert que es considerava el caciquisme com un fenomen bàsicament rural. Així, per exemple, l'esmentat setmanari *El Gorro Frigio*, en la seva presentació al públic afirmava defensar els drets dels ciutadans i combatre

“el caciquismo de los pueblos a fuego y sangre y a este fin suplicamos a todos los ciudadanos de los pueblos que nos enteren de cuantas vejaciones sean víctimas”.¹⁹

En d'altres ocasions es precisava més i es denunciava el caciquisme en un poble concret, com el setmanari *Justicia*, de Manacor, que el desembre de 1909 clamava contra el caciquisme maurista a Son Servera.²⁰

Ni tan sols Antoni Maura no escapà a les crítiques anticaciquils. El diari *La República* li retreia, l'abril del 1893, que guanyàs eleccions per mètodes totalment oposats a la sinceritat electoral.²¹

Un altre exemple ben concret és l'oposició del setmanari *El Pueblo* contra el cacic solleric per excel·lència, Jeroni Estades Llabrés.

De totes maneres, es podrien esmentar casos per tota la geografia insular. Així, el 1918, el setmanari proper al republicanisme *El Abuelo*, criticava durament els cacics de Felanitx i afirmava que esdevindria “la perpetua pesadilla a esa plaga que carcome Felanitx”.²²

En canvi, la crítica a Joan March, el gran cacic que esdevengué hegemònic a Mallorca en els anys 20 fou més matisada. És cert que el setmanari *Foch y Fum* el criticà ferotgement però es tractava d'un setmanari satíric d'esquerres anticlerical i anticaciquil, i, de fet, si bé transpuava grans simpaties pel republicanisme, el seu director, Jordi Martí Rosselló, s'identificava aleshores més aviat amb la dissidència liberal que seguia al general Valerià Weyler Nicolau.²³ També criticà Joan March l'esmentat setmanari *El Abuelo*, filorepublicà encara que teòricament independent fins al 1919 quan es definí clarament com a republicà federal autonomista. Amb tot, com bona part de l'esquerra, valorà molt positivament l'oferiment d'una important suma de doblers per a l'edifici de la Casa del Poble de Palma.

De fet, el republicanisme, com el reformisme, considerà que el Partit Liberal, controlat per Joan March, representava l'esquerra i era una garantia

18 I. PEÑARRUBIA: *L'origen de la Caixa de Balears. Els projectes d'una burgesia modernitzadora*, Edicions Documenta Balear, Palma: 2001, p. 286.

19 *El Gorro Frigio* 1 (1-V-1904), Palma.

20 *Justicia* 11 (18-XII-1909), Palma.

21 G. MAYOL: *Tres publicaciones...*, op. cit., p. 42.

22 *El Abuelo*, 47 (15-XI-1918), Palma.

23 J. FONT I ROIG i S. SERRA BUSQUETS: *Foch y Fum*, Ajuntament de Palma, Palma: 1988, pp. 45-46, 59, 83-85, 102-103, 118-120.

contra la reacció i el clericalisme encarnats en el conservadorisme datista i el maurisme. Així, en una assemblea celebrada el 13 d'abril del 1923, el Partit Republicà Federal optà per donar suport al Partit Liberal en els comicis a Corts. El líder dels reformistes, Ferran Pou fins i tot s'atreví a demanar als socialistes que abandonessin els seus posicionaments ortodoxos i optessin pel mal menor, és a dir per Joan March.²⁴

Una Espanya diferent: descentralització i federalisme

La nació, idealitzada, de ciutadans compromesos lliures i honest, era inicialment, sens dubte, l'espanyola. Però, amb el temps, tant a Catalunya com a Mallorca sorgiren personalitats que evolucionaren des del federalisme cap al nacionalisme d'esquerres.

El coneixement de la història era imprescindible per a establir un diagnòstic correcte de la situació d'Espanya.²⁵

La nació era considerada l'expressió d'un sentit comunitari que no era una realitat essencial sinó fruit d'un procés històric.

Espanya estava formada per unitats diverses que mereixen l'autonomia regional i municipal. Alguns dirigents estatals com Salmerón, interpreten la nació com una realitat unitària i múltiple alhora.²⁶

A més, l'Espanya republicana s'havia d'orientar cap a la construcció d'una nacionalitat ibèrica i, fins al 1898, també es plantejava la necessitat de procedir a una reforma colonial.

Durant el Sexenni Democràtic, predominà clarament el federalisme. Els republicans del Partit Republicà Democràtic Federal, que agrupava quasi tot el republicanisme, criticaren durament el centralisme. S'ha de recordar que el maig del 1869 es reuniren a Tortosa per signar una pacte federal representants dels republicans federals dels antics regnes de la Corona d'Aragó.²⁷

A Mallorca, el diari oficial del republicanisme federal moderat o benèvol, *Els Iris del Pueblo*, considerava que el republicanisme federal era la forma d'organització política més adient a la geografia, la història i els costums dels espanyols. Es volia conjugar la unitat de la nació espanyola, que no es posava en dubte, amb l'autonomia dels antics regnes. Es criticaven les províncies creades pel liberalisme moderat en el segle XIX, i, paradoxalment, s'elogiava l'antiga Monarquia Hispànica dels Àustries pel seu caràcter federal. El 1873, a causa de l'aixecament cantonalista, s'accentuarà el caràcter espanyolista del

24 P. FERRER GUASP: *Joan March. Els inicis d'un imperi financer, 1900-1924*, Edicions Cort, Palma: 2000, pp. 306, 314, 336.

25 M. SUÁREZ CORTINA: *El gorro frigio. Liberalismo, Democracia y Republicanismo en la Restauración*, Editorial Biblioteca Nueva, Madrid: 2000, p.24.

26 *Ibidem*, p. 32.

27 I. PEÑARRUBIA I MARQUÈS: *Mallorca davant el centralisme (1868-1910)*, Curial, Barcelona: 1980, pp.56-59.

republicanisme federal governamental i es farà un rebuig explícit al separatisme, sense renunciar, però al federalisme i a l'autonomia municipal i provincial.²⁸

La tendència republicana federal intransigent o cantonalista, en canvi, insistí en el concepte de pacte i en el seu rebuig a qualsevol unitarisme, fins i tot al republicà. A través de les seves publicacions (*El Trueno*, *El Rayo*, *El Cantón Balear*), difonien un federalisme radical que en ocasions s'aproximava a l'antiestatalisme. Aquest sector estava vinculat al federalisme intransigent català que representava el periòdic *El Estado Catalán*.²⁹

Durant la Restauració, en canvi, es desenvolupà un corrent més unitarista mentre persistia un corrent republicà federal que, el 1898, no va tenir problemes per acceptar les teories regionalistes desenvolupades per Miquel dels Sants Oliver.³⁰ Un exemple d'aquest federalisme va ésser el diari *La Autonomía*, que parlava de Mallorca com a “nuestra adorada patria” si bé rebutjaven qualsevol vel·leïtat separatista envers la pàtria espanyola. La monarquia era la culpable de la independència de Portugal i de la pèrdua d'Amèrica. Però amb l'autonomia,

“en el archipiélago Balear, libres cada uno de sus municipios, renacería aquella prosperidad que murió en los tiempos en que el centralismo exclusivista de la casa de Austria absorbió todas las fuerzas vivas de la entonces pujante nación española”.³¹

Una vegada superada l'onada d'espanyolisme provocada per la guerra de Cuba, el gruix del republicanisme s'orientà cap a un regionalisme que intentaven conjugar amb el tradicional federalisme. Es destacaren en aquest sentit personalitats com Antoni Villalonga, Joan Torrendell i Lluís Martí. A l'inici del segle XX, el diari *La Unión Republicana* publicà nombrosos articles a favor de l'autonomia i denuncià el centralisme i la manera d'inversions públiques a l'Estat. També defensà l'ús del català, sobretot a l'Ajuntament de Palma, encara que es continuà redactant en castellà. Es considerava que les antigues llibertats dels estats de la Corona d'Aragó eren comparables a les dels estats constitucionals contemporanis i es volia transformar Espanya en una federació.³²

Posteriorment, el maig del 1909, tant Martí com Villalonga donaren suport a la candidatura de l'Espurna en els comicis municipals a Palma, en

28 A. I. GARGALLO: *El Iris del Pueblo...*, op. cit., pp. 77-83.

29 I. PEÑARRUBIA: *Mallorca davant...*, op. cit., pp. 62-66.

30 *La Unión Republicana* (16-I-1899).

31 *La Autonomía* (2-VII-1883).

32 A. MARIMON RIUTORT: “La premsa republicana davant la qüestió regional/nacional (1895-1903)”, *V Encontre d'historiadors de la comunicació. La comunicació audiovisual en la història*, Universitat de les Illes Balears, Palma: 2003, pp. 291-301.

concret al districte primer, però el partit Unió Republicana els desautoritzà, si bé insistí en el seu caràcter autonomista i descentralitzador.³³

A més, en la conjuntura favorable del 1918-19, el republicanisme va col·laborar amb els regionalistes i els reformistes en una campanya de mobilització autonomista que va aconseguir cridar l'atenció de l'oposició pública encara que no es concretà en res.³⁴

Però malgrat aquest predomini dels corrents federalistes i regionalistes, sempre hi va haver sectors marcadament castellano espanyolistes. El 1899, Lluís Martí va haver de polemitzar amb Camil Pou perquè aquest defensava un regionalisme republicà inequívocament espanyolista.³⁵ El 1902, el regidor republicà d'origen peninsular Juan Llopis va combatre l'ús del català a l'Ajuntament de Palma. Malgrat les seves proclames autonomistes, *La Unión Republicana* lloava Alejandro Lerroux i Blasco Ibáñez i reproduïa articles del diari valencià blasquista *El Pueblo*.

Més endavant, els sectors republicans més propers al radicalisme, si bé no renegaven del tot de la idea federal, subordinaven qualsevol hipotètica autonomia al canvi de règim³⁶. A més, insistien en el caràcter suposadament reaccionari dels regionalistes catalans.³⁷

Entre la burgesia i el proletariat: l'interclassisme republicà

La base social del republicanisme es fonamentava en una aliança entre la burgesia reformista industrial i comercial i les classes populars urbanes i rurals. Sempre hi va haver un predomini urbà en el republicanisme però en algunes zones, no a les Illes Balears, s'ha destacat una base rural gens menyspreable.³⁸

Aquests sectors socials havien d'esser el fonament d'una nació de ciutadans capaços d'impulsar un ambiciós programa reformista. El projecte republicà representava una alternativa global a l'aliança entre la noblesa i la burgesia propietària que havia construït l'estat liberal centralista, catòlic i monàrquic del període 1833-1868, i que després tornà a predominar entre 1874 i 1930.

Així, el republicanisme mitificava el poble, la nació de ciutadans lliures, com un subjecte carregat de virtuts positives, que s'havia de mobilitzar per a derrotar les institucions i els grups socials oposats als ideals de llibertat i de

33 D. PONS I PONS: *Entre l'afirmació individualista i la desfeta col·lectiva (escriptors i idees a la Mallorca del primer terç del segle XX)*, Universitat de les Illes Balears/Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona/Palma: 2002, pp. 143-154.

34 A. MARIMON RIUTORT: "Espires que no aconsegueixen abrindar la flama. La campanya autonomista a Mallorca a la darrerria del 1918 i a l'inici del 1919", *Afers*, 75 (2013), pp. 449-470.

35 D. PONS I PONS: *Ideologia i cultura a la Mallorca d'entre els dos segles (1886-1905)*, Lleonard Muntaner Editor, Palma: 1998, pp. 151-152.

36 I. PEÑARRUBIA MARQUÈS: *Els partits polítics davant el caciquisme i la qüestió nacional a Mallorca (1917-1923)*, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona: 1991, pp. 543-545.

37 *La Voz del Pueblo*, 269 i 270 (10-XII-1918) i (20-XII-1918), Palma.

38 M. SUÁREZ: *El gorro frigio...*, op. cit. p.22.

democràcia.

A Palma, aquest interclassisme es pot demostrar tant mitjançant els candidats que presentava el partit republicà als comicis municipals com amb els resultats que assolí. El juny del 1869, el Partit Republicà Democràtic Federal presentà un pilot, un propietari, tres comercials, un botiguer, un industrial, un metge, un fabricant i un fonedor. L'octubre del 1903, els candidats de la Unió Republicana a l'Ajuntament de Palma eren dos industrials, un catedràtic, un arrendatari, dos advocats, un procurador, un comerciant, un metge i un propietari.³⁹ En els comicis municipals del novembre del 1901, els republicans aconseguiren guanyar clarament en el districte I (Cort, Sant Nicolau, Santa Eulària) II (sa Calatrava, es Coll d'en Rebassa i la Soledat), III (Socors, Sindicat, els Hostalets) i IV (Plaça Major i la Rambla). En aquests districtes hi havia tant barris obrers i populars com zones residencials de caràcter burgès. En canvi en el districte VIII, de caràcter molt rural (Son Sardina, es Secar de la Real, Son Anglada i Son Serra) ni tan sols varen aconseguir presentar candidats.⁴⁰

De totes maneres, la influència republicana entre els industrials i els comerciants mallorquins va minvar molt en el segon decenni del segle XX. En el període final de la Restauració (1917-923), entre els dirigents republicans mallorquins predominaven els botiguers i petits comerciants, els periodistes i els professionals liberals.⁴¹

És un fet que, bona part dels dirigents republicans eren gent acomodada. Un cas excepcional era el d'Antoni Villalonga Pérez, senyor, és a dir noble latifundista, i membre d'una de les famílies més antigues de l'alta noblesa mallorquina. Entre els industrials podem esmentar l'empresari metal·lúrgic Joan Oliver Castanyer —Maneu—, els empresaris de llumins i paper de fumar Antoni Bestard Ramis i Francesc Roca, els regidors elegits el 1903 a Palma Joan Alemany i Antoni J. Miralles, l'empresari del sector del sabó Benet Pomar Cortès i el propietari d'un taller de ferrer, Ignasi Vidal Bennàssar. També eren industrials els reformistes Antoni Coll Manera i Pau Vadell. A Inca s'ha de destacar el cas del pioner de la indústria del calçat, Antoni Fluxà Figuerola.

Pel que fa als comerciants, podem esmentar Marià Quintana Ramon i Josep Rosich Mas, naviliers, Miquel Quetglas Bauçà, propietari d'un magatzem de farines, Elvir Sans Serra, propietari d'un magatzem de ferro, Gabriel Alzamora Gomà, republicà possibilista fins que s'incorporà al Partit Liberal, Mateu Enric Lladó i Lladó, que el 1883 s'incorporà a l'Esquerra Dinàstica, Francesc Garcia Orell, Bernat Obrador Font i l'alcudienc Antoni Ques Ventayol.

39 I. PEÑARRUBIA: *Mallorca davant...*, op. cit. p.54.

40 A. MARIMON: *"El republicanisme..."*, op. cit., p. 147.

41 I. PEÑARRUBIA: *Els partits polítics...* op. cit. pp. 520-521.

També eren persones acomodades el notari i escriptor Joan Palou i Coll, el propietari Antoni Ramis Grauche, l'advocat, periodista i historiador Benet Pons i Fàbregues, el metge i accionista del Ferrocarril de Mallorca Rafel Manera Serra, l'advocat Alexandre Rosselló Pastor, el metge Emili Darder Cànaves, l'advocat i notari de Felanitx Juli Fermí Quiñones, el president (1882) del Ferrocarril de Mallorca i vocal del Crèdit Balear, Joaquim Fiol Pujol, l'advocat i notari Joan Togores i el també notari Maties Mascaró.

Precisament, el cas de Sóller és un dels més representatius pel que fa a la convivència al si del republicanisme entre sectors burgesos i persones de procedència social més modesta. En el Comitè Republicano Sollerense vinculat a la Unió Republicana, que es va constituir el setembre de 1899, hi havia sis comerciants, un notari, un comissionista, dos propietaris, dos sabaters, un taverner i un fuster. Significativament, els mercaders controlaven quasi tots els càrrecs directius. Aquests comerciants eren Bonaventura Mayol Marquès, que havia emigrat a França, Jaume Valls Piña, Arnau Casellas Gili, Llorenç Alou Servera, Miquel Miró Mayol i Miquel Cardell Arbona. També eren comerciants altres destacats republicans sollerics com Pau Ozonas, que va esser batle de Sóller durant la Primera República, el seu fill Pau Ozonas Pastor, que va esser un col·laborador molt actiu del setmanari *El Pueblo*, l'escriptor Joan Baptista Ensenyat Morell, Bernat Marquès Rul·lan, propietari de Cafès Palma i un dels principals accionistes de l'empresa Frio Industrial i Llorenç Roses Bermejo, que també era accionista d'empreses de transport i promotor turístic, Antoni Mayol Simonet, Bonaventura Mayol Puig i Miquel Arbona Colom, que havia emigrat a França. S'ha de fer notar que Roses Bermejo, Mayol Simonet, Mayol Puig i Arbona Colom varen esser batles durant la Segona República. D'altres membres d'aquesta burgesia progressista eren el notari Josep Llambies i el farmacèutic Josep Serra Pastor, que si bé de jove simpatitzà amb el maurisme, evolucionà cap al progressisme i fou el darrer batle republicà de Sóller.

Resulta interessant constatar que bona part dels dirigents republicans sollerics havien emigrat a França o a Puerto Rico i sovint hi tenien negocis o hisendes. De totes maneres, molts dels que havien fet fortuna a l'estranger eren conservadors i donaven suport a la Restauració i sovint al Partit Maurista. Però els republicans "indianos", que havien fet fortuna a Puerto Rico semblen molt nombrosos, ja que feien part d'aquest grup Pau Ozonas Pastor, Antoni Martí Frontera, Bernat Marquès Rul·lan, Llorenç Roses Bermejo i Bonaventura Mayol Puig.⁴²

42 A. QUETGLAS CIFRE: *Societat, cultura i política a l'època dels moviments migratoris cap Amèrica i Europa. Els cas de la Vall de Sóller (1830-1936)*. UIB, Palma: 2012 (tesi doctoral inèdita), vol I, pp. 441-455 i vol. II, pp. 511-524.

Els reformisme social

El republicanisme sempre va ésser molt conscient de la importància de la qüestió social i de la necessitat d'engegar reformes que milloressin les condicions de vida dels treballadors. Inicialment varen estar molt influïts per alguns dels pensadors del socialisme utòpic i, posteriorment, per corrents com el New Liberalism anglès, el socialisme de càtedra alemany i el "solidarisme" francès. Es tractava d'un reformisme evolucionista, partidari de compromisos socials entre les classes socials antagòniques. Així, eren favorables a la negociació col·lectiva i a l'arbitratge com a manera de solucionar els conflictes socials. També resulta significativa la seva participació activa a l'Institut de Reformas Sociales, que va dirigir Gumersindo de Azcárate. El seu reformisme gairebé mai derivava cap a actituds revolucionàries, ja que pretenien conjugar els interessos del capital amb els del treball. N'és un bon exemple el llibre *El problema social* (1892), del destacat intel·lectual republicà solleric Joan Baptista Ensenyat, on es rebutjaven el socialisme marxista i l'anarquisme, però es proposava una mesura tan innovadora com que els treballadors participassin en els guanys de les empreses.⁴³

Un poc abans, el 1884, el diari palmesà *La Autonomía* afirmava que s'havia de millorar la situació dels treballadors mitjançant la instrucció i l'associacionisme però rebutjava el socialisme i la supressió de les classes socials.⁴⁴

Així, les relacions amb el moviment obrer varen ésser complicades. Si bé donaren suport i acolliren a diverses entitats obreristes, el diari *La República* va arribar a afirmar que el socialisme no destruïa la propietat sinó que creava un gran propietari, l'Estat, de manera que "el socialismo ha sido la expresión del absolutismo".⁴⁵

Malgrat això, els republicans promogueren nombroses associacions obreristes i l'important sindicat Unió Obrera Balear, actiu entre 1881 i els primers anys noranta. Amb el temps, acabaren col·laborant amb el PSOE que es va anar consolidant com el partit obrer per excel·lència en algunes zones industrials i urbanes de Mallorca. Així, el 1901, el primer regidor socialista de la història de Palma, Francesc Roca, va ésser elegit amb el suport dels republicans. A partir del 1909 la necessitat d'organitzar una entesa entre republicans i socialistes va esdevenir un dels principals eixos de la política d'esquerres a Mallorca que perdurà fins a la Segona República, encara que no sense problemes.

En canvi, l'actitud cap a l'anarquisme quasi sempre va ésser de rebuig.

43 A. QUETGLAS CIFRE: "Joan Baptista Ensenyat Morell", *Fills il·lustres de Sóller*, Promomallorca Edicions, Palma: 2012, pp. 41-45.

44 *La Autonomía* (14-VI-1884), Palma.

45 *La República* (9-IV-1892), Palma.

N'és un cas especialment evident el setmanari *Justicia* que va dirigir Manuel Jiménez Moyà a Manacor i que acusava els anarquistes dels desastres de la Setmana Tràgica de Barcelona.

D'altra banda, també es important fer notar que els republicans difonien aquelles reformes socials d'arreu del món que consideraven interessants. Aquest fou el cas de les reformes impulsades pel govern liberal d'esquerres de David Lloyd George a Gran Bretanya i de les quals es va fer ressò el setmanari solleric *El Pueblo* mitjançant un llarg article del republicà català Marcel·lí Domingo.⁴⁶

La defensa del laïcisme

La llibertat de consciència era inqüestionable per al republicanisme. Però hi havia grans diferències a l'hora de concretar el laïcisme republicà i la crítica a l'Església Catòlica.

L'anticlericalisme dels sectors populars urbans que es va expressar de manera radical a la Setmana Tràgica de Barcelona, no va tenir gaire importància a Mallorca. Així i tot, s'ha d'esmentar el radicalisme anticlerical de, per exemple, Miquel Quetglas Bauçà, que en la seva obra *Cuestión religiosa* (1869), va arribar a propugnar la fi del clergat com a intermediari entre l'home i Déu.⁴⁷ També fou molt dur el diari *El Demócrata*, publicat a Palma entre juliol del 1879 i el desembre de 1886. Però l'anticlericalisme més radical, i groller, el trobam a les publicacions de caràcter satíric, com *El látigo* (1884), que significativament se subtitulava "Guía de clérigos y beatas".⁴⁸ Ja a l'inici del segle XX, varen tenir un gran èxit alguns setmanaris satírics bilingües castellà-català dialectal com *Pu-Put*, *Es Gallet* i, sobretot, el ja esmentat *Foch y Fum*, que fou dirigit per Jordi Martí Rosselló. En canvi, hi havia republicans com el dirigent estatal Emilio Castelar, propers a una mena de democràcia cristiana d'esquerres. En el cas de Mallorca, convé recordar el catolicisme explícit de grans dirigents republicans com Benet Pons i Emili Darder. També s'ha de recordar que trobam un prevere, Jeroni Bibiloni, a l'origen del republicanisme federal a Mallorca.

Esment a part es mereix la relació entre republicanisme i maçoneria, especialment intensa a l'illa de Menorca. Pel que fa a Mallorca, varen esser maçons Antoni Villalonga Pérez, Rafel Manera Serra, Jeroni Pou Magraner i, probablement, Lluís Martí Ximenis, quatre dels dirigents més importants del

46 F. LLADÓ I ROTGER: "Els primers mesos del setmanari republicà El Pueblo (1913)", *V Jornades d'Estudis Locals de Sóller i Fornalutx*, Ajuntament de Sóller-Ajuntament de Fornalutx, Sóller: 2011.

47 A. MARIMON RIUTORT: "Miguel Quetgles Bauçà". *Fills il·lustres de Palma*, Ajuntament de Palma/Diari de Balears/Promomallorca, Palma: 2008, pp. 391-393.

48 P. FULLANA: "Aproximació a l'anticlericalisme...", op. cit. p. 84.

Sexenni i la Restauració.⁴⁹

Més en general, és un fet que la cultura política republicana representava l'antítesi del conservadorisme catòlic.

Pel que fa a les mesures concretes podem recordar, en temps del Sexenni, la supressió de les fetes religioses pagades per l'Ajuntament de Palma i el suport a cerimònies de caràcter civil, amb casos emblemàtics, com l'enterrament civil del dirigent republicà Miquel Quetglas Bauçà el 1872.

Posteriorment, quan els republicans passaren a controlar novament l'Ajuntament de Palma el 1903, no deixaren de subvencionar les festes religioses però intentaren marcar certes distàncies. Així i tot, la seva derrota electoral el novembre del 1905 fou causada en bona part per la mobilització en contra seva de l'electorat catòlic.

En el cas de Sóller, resulta interessant recordar que el setmanari republicà *El Pueblo* denunciava les subvencions municipals a l'església si bé en ocasions defensava una escola neutra, que seria equidistant entre l'escola laica i l'escola catòlica.

A més, *El Pueblo* distingia el laïcisme i anticlericalisme del fet d'esser "antireligiós", ja que molts dels partidaris dels laïcisme professaven la religió cristiana.⁵⁰

D'altra banda, s'ha d'assenyalar que la reacció de la jerarquia eclesiàstica i dels sectors més integristes contra el laïcisme fou contundent. Diverses publicacions republicanes foren excomunicades i la duresa d'alguns propagandistes catòlics, com per exemple mossèn Antoni Maria Alcover des de les planes del setmanari *La Aurora* igualà o superà la dels més fervents anticlericals.

És ben conegut que Gabriel Alomar va esser una de les víctimes preferides de la prosa punyent d'Antoni Maria Alcover⁵¹. Però els republicans de Sóller també patiren els atacs del virulent vicari general. Així, el desembre del 1910 atacà durament l'històric dirigent Damià Ozones⁵² i es vantà d'esser la causa que els republicans solleric no traguessin al carrer un periòdic.⁵³ Un any després tornava a atacar-los per les seves censures a la Inquisició, una institució que Alcover defensava.⁵⁴ La primavera del 1915, desencadenà tota la seva artilleria contra "s'orable de Sóller, aquell gran aubercoc que s'anomena Jaume Rullan i Frau", per haver escrit sobre la Bíblia en el setmanari *El Pueblo*,

49 F. SANLLORENTE BARRAGÁN: *La masonería en las Islas Baleares*, Miquel Font Editor, Palma: 1999, pp.54-55.

50 F. LLADÓ: "Els primers mesos...", op. cit. pp. 223, 224, 227.

51 M.P. PEREA: "Dues vides enfrontades: Antoni M. Alcover i Gabriel Alomar", *Randa*, 51 (2003), pp. 103-141.

52 *La Aurora*, 221 i 223 (3-XII-1910) i (17-XII-1910), Manacor.

53 *La Aurora*, 224 (24-XII-1910), Manacor.

54 *La Aurora*, 273 (2-XII-1911), Palma.

un setmanari que, segons Alcover, llegeixen “quatre analfabets”.⁵⁵

Els diversos republicanismes

A mesura que avançava el temps, i sobretot arran de l'experiència del 1873, es varen posar de relleu diverses maneres d'entendre la República (unitària o federal), l'Estat i la societat, de manera que cristal·litzaren projectes polítics diferents, i fins i tot subcultures polítiques diferenciades. Apareixen així “universos sociopolítics divergents”, que fins i tot tenen bases socials un poc diferents.

Durant la Restauració, es varen estructurar a Mallorca sobretot el Partit Possibilista (dirigit en l'àmbit estatal per Emilio Castelar), el Partit Progressista (Ruiz Zorrilla, Salmerón) i el Partit Federal (Pi i Margall). De totes maneres molt aviat s'engegà un complicat procés de fusions, aliances i unions, que culminaren en la Unió Republicana, que va perdurar fins a la Segona República si bé va patir la important escissió del Partit Reformista⁵⁶ i va canviar el seu nom a Partit Republicà Federal de Mallorca.

Però a l'inici del segle XX, el republicanisme es va veure renovat i sacsejat per l'auge del radicalisme, un corrent que, sobretot a Barcelona, impulsà la incorporació de les masses a la política i la reforma social. El republicanisme radical liderat per Lerroux posava èmfasi en una democràcia directa de base rousseauiana i va intentar integrar l'incipient obrerisme al si del republicanisme. Un altre element fonamental del radicalisme va esser l'espanyolisme anticatalanista, si bé aquest factor estava al servei d'un pragmatisme descarat i la seva intensitat oscil·la molt al llarg del temps.⁵⁷ En canvi, el reformisme, gairebé coetani, va tenir uns objectius força diferents, que passaven per l'acceptació total del marc de la Restauració i l'èmfasi en la democràcia parlamentària afí al liberalisme europeu. Amb aquesta moderació es volia intentar atreure les classes mitjanes urbanes allunyades de qualsevol vel·leïtat revolucionària.

Malgrat un cert auge a partir del 1909, el republicanisme radical no s'arriba a consolidar mai a Mallorca com a una opció nítidament deslligada del republicanisme federal. Disposà d'algunes plataformes d'expressió com els setmanaris *Justicia*, de Manacor, i *La Voz del Pueblo*, de Palma, i d'alguns dirigents amb un cert prestigi, com Manuel Jiménez Moyà i Francesc Julià Perelló.

A més, sens dubte la seva presència va esser bàsica per entendre la

⁵⁵ *La Aurora*, (447 (17-IV-1911), Palma, on comença un interminable serial que es perllonga, com a mínim, fins al número 457.

⁵⁶ A. MARIMON RIUTORT: “Partit Reformista”, *Diccionari de partits polítics de les Illes Balears*, Lleonard Muntaner Editor, Palma: 2012, pp. 224-228.

⁵⁷ J.B. CULLA I CLARÀ: *El republicanisme lerrouxista a Catalunya (1901-1923)*, Curial, Barcelona: 1986, p.461.

important escissió reformista del 1913, que arrossegà bona part dels dirigents de Palma. De fet, el gener de 1914 hi havia sis regidors reformistes a Palma i cap de republicà. A la Part Forana, els reformistes aconseguiren una certa implantació a Lluçmajor, Petra, Pollença i Sóller. En aquesta ciutat, inicialment els republicans havien decidit integrar-se en bloc al Partit Reformista, però aviat es feu patent la seva divisió. En els comicis municipals de novembre del 1915, varen esser elegits un regidor reformista (Damià Ozonas Pastor) i un regidor republicà (Joan Frontera Mayol) amb 245 i 214 vots respectivament.⁵⁸ A principis de 1916, el Centro Republicano Sollerense va decidir mantenir el seu nom i filiació alhora que renovava la seva directiva, que passaria a dirigir Jaume Rullan Frau. Com que el grup reformista mantengué el control del setmanari *El Pueblo*, els republicans de Sóller llançaren un nou setmanari de nom inequívoc, *El Republicano*, però de vida efímera.⁵⁹

En canvi, la influència del republicanisme nacionalista català que s'aglutinà entorn del Centre Nacionalista Republicà fou menor. Així i tot, el 1905 i el 1906, la important minoria republicana de Palma (14 regidors el 1907) s'adherí a diverses manifestacions de la Solidaritat Catalana i Lluís Martí fins i tot es desplaçà a Barcelona amb una bandera mallorquina que esdevindrà polèmica a causa de les protestes dels sectors conservadors de l'Ajuntament de Palma.⁶⁰ Esment a part es mereix la figura de Gabriel Alomar, que es convertí, sobretot amb les seves col·laboracions, a *El Poble Català*, en el principal ideòleg de la revifalla del modernisme i de la consolidació d'un projecte catalanista d'esquerres alternatiu al de la Lliga Regionalista.⁶¹ D'altra banda, no hi ha dubte que el nacionalisme d'esquerres català influí poderosament sobre una nova generació de republicans, com Emili Darder, Pere Oliver i Domenge o Francesc de Sales Aguiló, que en els anys trenta es convertiran en els màxims dirigents d'Esquerra Republicana Balear.

Ja durant la Segona República, després d'un període inicial d'unitat, s'anaren separant els republicans més conservadors, que s'alinearen clarament amb el republicanisme d'Alejandro Lerroux, i els republicans d'esquerres que organitzaren diversos partits que mantingueren l'aliança amb els socialistes i acabaren fent part del Front Popular a l'inici del 1936.

L'educació com a objectiu fonamental

58 A. MARIMON I A. QUETGLAS: "Anàlisi dels resultats electorals a Sóller durant la segona etapa de la Restauració (1901-1923)", *III Jornades d'Estudis Locals a Sóller*, Ajuntament de Sóller, Sóller: 2009, pp. 276-278.

59 R. GALCERAN AULET: "Melcior Daviu i Matas i la seva tasca en el republicanisme sollerenc", *V Jornades d'Estudis Locals de Sóller i Fornalutx*, Ajuntament de Sóller/Ajuntament de Fornalutx, Sóller: 2011, pp. 244-245.

60 A. MARIMON RIUTORT: "Republicans nacionalistes a Mallorca entre el 1906 i el 1910", *Els orígens del republicanisme nacionalista*, Centre d'Història Contemporània de Catalunya, Barcelona: 2009, pp. 251-272.

61 J. CASTELLANOS: "Gabriel Alomar i el modernisme", *Gabriel Alomar. Obres Completes: II*, Editorial Moll, Mallorca, 2000, p. 7.

La reforma educativa era vista pels republicans com un element fonamental i previ a la reforma política i a la reforma social. Els dirigents republicans consideraven que no podrien assolir el poder mentre el país —la nació— romangués en la ignorància.

L'educació havia de servir alhora per allunyar la població del domini ideològic conservador i catòlic radical i per a permetre una millora social i econòmica en els sectors populars. Així, les queixes contra els reduïts pressuposts en educació eren constants. En són exemples el diari ciutadà *El Comercio*⁶² i el setmanari solleric *El Pueblo*.

El republicanisme va donar un suport decidit, juntament amb alguns sectors del liberalisme hispànic, a la iniciativa d'innovació educativa que representava, a Madrid, la Institución Libre de Enseñanza. Aquest establiment estava molt influït pel krausisme, una filosofia que impregnà tot el republicanisme. A Mallorca, sorgiren sota la seva influència la Institució d'Ensenyament de Pollença (1879) i l'Escola Mercantil de Palma que aviat s'anomenà Institució Mallorquina d'Ensenyament (1880-1886). La primera escola fou fundada per Guillem Cifre de Colonya, que havia col·laborat amb la Institución Libre de Enseñanza i milità en el Partit Republicà Centralista de Nicolás Salmerón.⁶³ Un dels principals impulsors de la Institució Mallorquina d'Ensenyament va esser Alexandre Rosselló, republicà federal fins que el 1883 s'incorporà al partit liberal Esquerra Dinàstica.⁶⁴

Tampoc no es pot oblidar el suport decidit a l'educació popular, en especial a la dels obrers. Així, a Palma, durant el Sexenni Democràtic el batle Rafel Manera Serra, va fer obrir dues escoles nocturnes gratuïtes per a treballadors.

De totes maneres, el pes de l'ensenyament catòlic va esser aclaparador a Mallorca. El 1910, el republicà Manuel Jiménez Moyà es queixava dels atacs contra les escoles laiques, quan a l'illa aleshores no n'hi havia cap.⁶⁵

Com és ben sabut, va esser precisament Sóller un dels pocs llocs on el republicanisme va esser capaç de crear una escola el juliol del 1911. En foren directors Francesc Monjo, Jaume Borràs Ferrer i Melcior Daviu Matas, un mestre que es reconeixia influït per l'Escola Moderna i el racionalisme. Els sectors conservadors aviat atacaren l'Escola dels Republicans, tant des de publicacions com *La Almudaina* com des del mateix setmanari *Sóller*.⁶⁶ Des de les pàgines del setmanari catòlic intransigent *La Aurora* s'afirmava que a l'escola laica de Sóller només hi havia trenta o quaranta alumnes, quan el

62 *El Comercio* (2-I-1883), Palma.

63 P. SALAS VIVES: *Guillem Cifre de Colonya. Un sant que no anava a missa*, El Gall Editor, Pollença: 1999.

64 I. PEÑARRUBIA MARQUÈS: *L'origen de la Caixa...* op. cit. pp.69-80, 286, 287, 325. Vegeu també A. J. COLOM i F. J. DÍAZ: "Don Alexandre Rosselló i l'Escola Mercantil de Ciutat de Mallorca", *L'Educació a Mallorca (Aproximació històrica)*, Editorial Moll, Mallorca: 1977, pp. 65-109.

65 *Justicia*, 26 (2-IV-1910), Manacor.

66 R. GALCERAN: "Melcior Daviu i Matas...", op. cit. p. 241.

setmanari republicà *El Ideal* afirmava que eren 100.⁶⁷ Aquesta escola, malgrat tot, aconseguí mantenir-se oberta com a mínim fins al 1918.

Una altra iniciativa dels republicans sollerics, si bé més puntual, va esser la petició que va fer a l'Ajuntament de Sóller, el 1916, el dirigent republicà Bartomeu Payeras Estarellas, on es demanava que es concedissin ajudes a les famílies pobres perquè els seus fills poguessin estudiar i no es posessin a fer feina de ben petits en contra de la legislació vigent.⁶⁸

El paper de la dona

Alguns dirigents i propagandistes del republicanisme es preocuparen per la situació de la dona, tant des d'un punt de vista social com cultural. Durant el Sexenni Democràtic, algunes dones, com Consol Aragón o Magdalena Rubí i Fàbregues varen tenir un cert protagonisme al si del republicanisme mallorquí. Per cert, que el Partit Republicà Federal de Mallorca especificava, en els seus estatuts, que dins el partit, eren electors i elegibles tots els militants, tant els homes com les dones. En aquells anys la premsa republicana era totalment favorable a l'educació de la dona i feia apologia de la dona lliurepensadora que era capaç de superar els esquemes tradicionalistes.⁶⁹ Ja durant la Restauració, la nova Escola Mercantil de Palma, impulsada el 1882, per liberals i republicans, va esser la primera escola coeducativa d'Espanya. Poc després, el ja esmentat sindicat Unió Obrera Balear, molt vinculat al republicanisme, i amb un gran interès per incorporar dones a les seves files, fins i tot va promoure un Congrés Nacional Femení d'àmbit espanyol. Aquesta iniciativa provocà una virulenta reacció ultraconservadora, clerical i antifeminista que va tenir en el diari integrista *El Áncora* una de les seves principals plataformes d'expressió.⁷⁰

Tres dirigents destacaren per la seva preocupació per la situació de la dona, l'esmentat Alexandre Rosselló, el metge i regidor Guillem Serra Bennàssar i l'historiador i periodista Benet Pons i Fàbregues.⁷¹ Aquest, publicà *La mujer en la sociedad mallorquina* (1919) i fou el principal promotor d'un efímer Institut d'Estudis Superiors per a la Dona que es va arribar a crear a Palma sota l'empara de l'Ajuntament el juliol del 1915. Els més abrandats defensors de l'Institut varen esser els regidors reformistes, sobretot Bernat Obrador, que comptaren amb el suport d'una part de la majoria conservadora i d'un regidor liberal. En canvi, s'hi oposaren, i aconseguiren que mai no arribàs a funcionar, el regidor catòlic radical del Centre de Defensa Social, l'únic regidor carlí,

67 *La Aurora*, 263 (23-IX-1911), Palma.

68 A. QUETGLAS: *Societat, cultura...*, op. cit. vol.I, p. 455.

69 I. PEÑARRUBIA MARQUÈS: *Entre la ploma i la tribuna. Els orígens del primer feminisme a Mallorca, 1869-1890*. Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona: 2006, pp. 57-72.

70 *Ibidem*, pp. 175-237.

71 M.A. ROIG RODRÍGUEZ: "Benet Pons i Fàbregues: un feminista?", *El món dels professionals i dels intel·lectuals: Benet Pons i Fàbregues (1853-1923)*. Fundació Emili Darder, Palma: 1999, pp. 93-106.

alguns conservadors i la majoria dels edils liberals, així com el diari catòlic *Correo de Mallorca*.⁷²

D'altra banda, resulta interessant recordar que ja el 1891 el diari republicà *Las Baleares*, publicà un article sobre "El Trabajo de la Mujer", on es consideraven negatius els intents estatals per limitar el treball femení i s'advocava per equiparar la condició de la dona a la de l'home.

"no por efecto de la tutela del Estado, que deprime, sino robusteciendo la acción de la libertad, merced a la formación de asociaciones, que dan a la unión de los débiles el carácter de colectividad poderosa y prudente".⁷³

El seu autor era Manuel Pedregal, un aleshores jove jurista i pedagog asturià que seria diputat entre 1907 i 1923 i s'alinearia amb el Partit Reformista de Melquiades Álvarez.

Posteriorment, el 1926, la sollerica Maria Mayol Colom fundà el Foment de la Cultura de la Dona i, amb el temps, evolucionà cap a l'activisme republicà d'esquerres. Va ésser la primera i única dona que es presentà durant la Segona República a unes eleccions a Corts a les Illes Balears, en concret el novembre del 1933, com a militant de l'Acció Republicana de Mallorca.⁷⁴

El protagonisme dels intel·lectuals

El republicanisme va disposar de destacades individualitats procedents de quasi tots els camps de la ciència i el pensament. Un cert nombre de dirigents i personalitats republicanes excel·liren en el camp de les humanitats. Així, foren republicanes algunes figures destacades de les acadèmies, la universitat, el periodisme o l'ensenyament secundari. A Mallorca, entre d'altres podem esmentar els ja citats Benet Pons i Fàbregues, Joan Torrendell, Joan Palou i Coll, Lluís Martí, Alexandre Rosselló i Guillem Cifre de Colonya. També milità en el republicanisme Gabriel Alomar i Villalonga, potser la figura més coneguda fora Mallorca, que evolucionà cap al socialisme en els anys vint. Un altre cas destacat fou el polític, advocat, escriptor i periodista Joaquim Fiol Pujol. També foren republicans alguns professors de l'Institut Balear, fet important ja que s'ha de recordar que no hi havia universitat a Mallorca. Aquest fou el cas dels professors d'història Juan Llopis Gálvez i Eduardo Gómez Ibáñez així com del catedràtic de francès Luis Ferbal Campo.

A Sóller, s'ha d'esmentar sobretot el cas de Joan Baptista Ensenyat Morell, que realitzà estudis eclesiàstics i de medicina, però amb vocació per la literatura i el periodisme. Així mateix també jugaren un paper important com

72 M.A. ROIG RODRÍGUEZ: *Dona i educació a Mallorca. L'Institut d'Estudis Superiors per a la Dona*. Edicions Documenta Balear, Palma: 2005.

73 *Las Baleares* (1-V-1891), Palma.

74 I. PEÑARRUBIA: *Moviment feminista i sufragi a Mallorca (segle XX)*. Edicions Documenta Balear, Palma: 2008, pp. 44-46. Vegeu també I. GRAÑA: *Maria Mayol...* op. cit.

a intel·lectuals el mestre Melcion Daviu i el comerciant Damià Ozonas Pastor.

Molts d'aquests intel·lectuals, a part de la seva tasca com a escriptors o docents, es dedicaren també al periodisme. Aquest fou el cas de B. Pons, J. Torrendell, L. Martí, J. Fiol i G. Alomar. D'altres periodistes republicans o molt afins foren Fèlix Mateu Domeray, Gabriel Castellà Amengual, Joaquim Quetglas Bauçà, Josep Estadé Coll, Miquel Martí Rosselló, Miquel Mas Obrador, Joan Vich Quetglas, Manuel Lluís Rico Colom, Josep Rossich, Antoni Marroig, Francesc Garcia Orell, Antoni i Josep Agustí Palmer, Josep Cirer Sumandí, Francesc Julià Perelló i Jordi Martí i Rosselló, a més del ja diverses vegades esmentat Manuel Jiménez Moyà.

L'àmbit de la ciència varen constituir un dels terrenys on millor s'expressà l'ideal republicà d'emancipació de l'home. En el conjunt de l'Estat, el desenvolupament de les noves ciències humanes i socials (sociologia, antropologia, ciència política, psicologia), físiques i biològiques van estar relacionades en molts de casos a personalitats vinculades al republicanisme. Algunes figures destacades foren Salmerón, Azcárate, Odón de Buen, que per cert residí molts d'anys a Palma,⁷⁵ Ortega y Gaset o Fernando de los Ríos.

A Mallorca, malgrat la manca d'universitat, podem esmentar personalitats com el catedràtic de ciències naturals de l'Institut Balear afí al radicalisme lerrouxista, Josep Fuset Tubià, que residí a Mallorca entre el 1900 i el 1913 i fou elegit regidor de Palma per la Unió Republicana (1903) i el també catedràtic, en aquest cas de matemàtiques, del mateix institut, Docmael López Palop.

També resulta significatiu la presència d'un cert nombre de metges, com Guillem Serra Bennàssar, l'andritxol Pere Ferrer Pujol, Antoni Rabassa Roig, el ja esmentat Rafel Manera Serra, Domènec Escafí Vidal, Francesc Sancho Mas, el solleric Damià Mayol Canals, els reformistes Joan i Miquel Trian Barceló i l'aleshores jove Emili Darder Cànaves. Foren republicans així mateix, alguns apotecaris, com el felanitxer Pere Oliver i Domenge, el montuïrer reformista Josep M. Llorens o el solleric Josep Serra Pastor.

Curiosament, també foren afins al republicanisme dos enginyers, Eusebi Estada Sureda, republicà possibilista i director del diari *La Opinión*; i el francès resident a Mallorca Paulí Vernière, que publicà un llibre en defensa dels xuetes.

Contra les quintes

La qüestió militar sempre va esser molt complicada per al republicanisme. Tot i que una república pot tenir unes forces armades tan o més potents i respectades que una monarquia, en el cas espanyol només una minoria de militars varen esser republicans i, de fet, tant la Primera com la Segona

⁷⁵ O. De BUEN, *Mis memorias*, Institución Fernando el Católico (CSIC), Saragossa: 2003.

República acabaren de forma violenta a causa de pronunciaments militars.

El republicanisme, si exceptuam el cantonalisme i el republicanisme federal no era globalment ni pacifista ni antimilitarista. Amb tot, la seva crítica als excessos militaristes, el rebuig frontal a les quintes i la censura a algunes campanyes colonials, encara que no a totes, varen poder difondre una imatge de distanciament i fins i tot de confrontació amb l'Exèrcit.

Durant el Sexenni Democràtic, el diari ciutadà *El Iris del Pueblo* va criticar sovint el sistema de reclutament mitjançant quintes, “esa odiosa contribución de sangre”⁷⁶ i varen donar suport al govern demòcrata radical de Ruiz Zorrilla que elaborà, el setembre del 1872, un projecte de llei d'abolició de quintes. Però aquest projecte no va arribar a concretar-se i ni tan sols durant la Primera República, que heretà dues guerres, es pogueren abolir les quintes.

Pels republicans d'*El Iris del Pueblo*, d'acord amb els exemples de les revolucions francesa i nord-americana, tothom tenia el deure de defensar la pàtria. Tots els ciutadans lliures havien d'esser soldats armats. Aquesta milícia nacional havia de defensar la llibertat i la justícia, vetllar per l'ordre i les conquestes de la revolució. A més, es recordava que les comunitats castellanes i les Germanies eren precedents gloriosos del poble en armes defensant els seus drets. Però en temps de pau, bastava un exèrcit de voluntaris. Evidentment, s'havia d'abolir el sistema de quintes així com les nombroses redempcions que eximien les classes altes del servei militar.⁷⁷

Però com que els republicans governamentals no varen poder resoldre la qüestió de les quintes, els republicans intransigents van fer bandera de la seva abolició. A Palma, el setembre de 1873, alguns soldats, quintos, que es negaven a embarcar, promogueren aldarulls amb el suport de republicans intransigents i obrers internacionalistes.⁷⁸

D'altra banda, una part del republicanisme, arran de la Restauració borbònica mitjançant un pronunciament, optà per la via insurreccionista que es concretà en l'intent del general Villacampa (setembre del 1886). A Palma el diari *El Demócrata*, proper als republicans progressistes de Ruiz Zorrilla, també anomenats radicals, es va atrevir a minimitzar l'aixecament militar ja que si el règim considerava lícit sublevar-se per la pàtria, l'ordre i les institucions monàrquiques no calia fer tant d'escàndol perquè alguns batallons s'aixecassin per la pàtria, l'ordre i les institucions republicanes.⁷⁹

Al final del segle XIX, les guerres colonials de Cuba, Puerto Rico i les Filipines provocaren una onada de nacionalisme espanyol i de suport a l'Exèrcit que va esser compartit per quasi tot el republicanisme. A València,

⁷⁶ *El Iris del Pueblo*, (15-V-1872), Palma.

⁷⁷ I. GARGALLO ASTROM: *El Iris del Pueblo...* op. cit. pp. 10-106.

⁷⁸ I. PEÑARRUBIA: *Mallorca davant...*, op. cit. p. 66.

⁷⁹ *El Demócrata*, (22-I-1886), Palma.

els republicans blasquistes d'*El Pueblo* comparaven, de manera bastant sorprenent, l'actuació de les tropes espanyoles a Cuba amb la del 1808 contra els exèrcits napoleònics, amb l'argument que només el poble lluitava amb heroisme per la pàtria espanyola. El 1898, fins i tot acusaven el règim de la Restauració de traïdor perquè cercava una "paz deshonrosa" mentre que el poble volia la lluita desesperada i la catàstrofe si no quedava més remei.⁸⁰ A Mallorca, els republicans també optaren per l'espanyolisme i el suport incondicional a l'exèrcit. El diari *La Unión Republicana* es mostrà partidari fins i tot de la guerra contra els Estats Units. El mallorquí Valerià Weyler fou alabat en múltiples ocasions per l'òrgan de premsa oficial del republicanisme mallorquí i, el juny de 1898, destacats dirigents del republicanisme com Francesc Garcia Orell i Jeroni Pou en formaren part així com el periodista i escriptor Joan Torrendell.⁸¹

En canvi, amplis sectors del republicanisme s'oposaren a la Guerra del Marroc. El 1909, el setmanari *Justicia* publicà diversos articles en contra de la participació espanyola en aquest conflicte i, el 1911, l'oposició a la guerra era un dels eixos del programa de la conjunció republicano-socialista de Mallorca. A Menorca, el periòdic quinzenal republicà de Ciutadella *Juventud Republicana* (1913-1916) s'oposà de manera contundent a la interminable guerra del Marroc. A Manacor, el 1914, els membres de l'esquerra municipal, entre els quals hi havia el regidor republicà Antoni Amer Llodrà, presentaren una moció demanant l'acabament de la guerra del Marroc, que fou rebutjada per la majoria municipal.⁸² En canvi, a Palma, el setmanari *El Ideal*, si bé criticà les quintes i la Llei de Jurisdiccions, informà del conflicte del Marroc sense expressar cap mena de rebuig.

Esment a part es mereix Gabriel Alomar, que es va mostrar crític en diverses ocasions amb el paper que jugaven a Espanya les forces armades. Així, per exemple, va denunciar l'octubre del 1898, el caràcter castellanista que tenia pels mallorquins el servei militar obligatori i va fer notar, així mateix, el juliol del 1899, el caràcter eminentment militar de les grans monarquies europees de l'inici del segle XX, si bé valorava positivament el paper de la jerarquia militar.⁸³

A Sóller, el setmanari *El Pueblo* s'oposà a la guerra del Marroc, que considerava un penós llegat del govern del conservador Antoni Maura (1907-1909). Segons aquest periòdic republicà, el conflicte del Marroc no aportava res positiu i tenia un elevat cost econòmic i en vides humanes. També es crítica

80 A. CUCÓ: *Sobre la ideologia blasquista*. Eliseu Climent Editor, València: 1979, pp.15-22.

81 A. MARIMON RIUTORT: *La crisi del 1898 a les Illes Balears*. El Tall, Palma: 1997, pp. 18-30 i 62-69.

82 A. TOGORES: *El batle Antoni Amer 'Garanya' (1882-1936). La història robada*. Edicions Documenta Balear, Palma: 2004, p. 53.

83 G. ALOMAR: *Obres completes I. Articles inicials. Una vida que es mor*. Editorial Moll, Mallorca: 2004, pp. 159-163.

durament la Segona Guerra Balcànica. A més, es publicaren articles clarament pacifistes de Francesc Pi i Margall i Joaquín Costa.⁸⁴

Els projectes modernitzadors

El republicanisme sempre va donar suport a tots aquells projectes que podien modernitzar i desenvolupar l'economia i la societat de Mallorca, de manera que millorassin la seva situació tant els sectors burgesos com els obrers.⁸⁵

En són exemples contundents la lluita continua contra l'impost dels consums, les demandes de port franc impulsades sobretot per Alexandre Rosselló cap al 1877-1883,⁸⁶ la defensa del lliurecanvisme des de les pàgines del diari *El Comercio* (1880-1883) que dirigien successivament Benet Pons i Fàbregues i Joaquim Quetglas Bauçà,⁸⁷ i la participació d'alguns dirigents republicans en la fundació de la Caixa de Balears (1880-1882), amb Alexandre Rosselló com a primer president i tres republicans a la Junta de Patrons, Benet Pomar, Ignasi Vidal i Marià Quintana.⁸⁸

Pels republicans la modernització també passava per l'enderrocament de les murades de Palma, tasca en la qual es va destacar Lluís Martí, i, en el canvi de segle, fins i tot per la possibilitat d'establir un concert econòmic i d'intensificar les relacions amb les principals entitats econòmiques de Catalunya.⁸⁹

A més, s'oposaren amb duresa al recàrrec a la contribució industrial decretat pel ministre liberal d'hisenda Juan Francisco Camacho el 1882, amb llargues campanyes dels diaris *El Demócrata* i *El Comercio*⁹⁰, així com a l'impost sobre el vi creat pel ministre Germán Gamazo el 1893.⁹¹

El 1903, davant les eleccions municipals a Palma, la minoria republicana considerava que en els darrers anys havia impulsat la reducció del dèficit econòmic del municipi, l'enderrocament de la murada i l'aprovació del pla d'Eixample, la celebració d'unes fires i festes i diverses millores materials en la trama viària i en els clavegueram.⁹² El gener del 1904, després d'assolir la majoria absoluta a Palma, informaven que la seva prioritat seria l'abastiment d'aigua per a la ciutat, un tema que feia dècades que es plantejava sense arribar

84 F. LLADÓ: "Els primers mesos...", op. cit. pp. 224-225 i 238-240.

85 Per una visió de conjunt dels processos modernitzadors, vegeu S. SERRA BUSQUETS: *Projectes modernitzadors a Mallorca des de finals del s. XIX fins al final de la dictadura franquista*. El Far de la Crestes, Palma: 2003.

86 I. PEÑARRUBIA: *L'origen de...* op. cit. pp. 38-44.

87 *Ibidem*, pp. 44-49.

88 *Ibidem*, pp. 204-216.

89 G. MIR: *El mallorquinisme polític (1840-1936)*. Editorial Moll, Mallorca: 1990, vol. II, pp. 331-332.

90 P. FULLANA PUIGSERVER: *Antoni Maura i el maurisme a Mallorca (1853-1925)*. Lleonard Muntaner Editor, Palma: 1998, pp. 51, 52, 65, 67-69 i 92 i I. PEÑARRUBIA: *L'origen de...*, op. cit. pp. 273-283.

91 G. MAYOL: *Tres publicacions...*, op. cit. pp. 44-46.

92 A. MARIMON: "El republicanisme a ...", op. cit. pp. 150-151.

mai a solucionar-se.⁹³

La millora de la higiene i la salubritat també era un dels eixos fonamentals del programa elaborat pels republicans sollerics el novembre del 1911. Tots els carrers haurien de disposar de clavegueram i es prohibiria el vessament d'aigües brutes en els pous negres, com era habitual. A més, es dotaria al municipi d'un llatzeret i es construirien fonts públiques a la part alta de la població. D'altres millores previstes eren la construcció d'un mercat cobert, l'eixamplament dels carrers amb més trànsit i l'edificació d'un nou escorxador.⁹⁴

A l'inici del segle XX, els republicans també demostraren una certa sensibilitat cap a la nova indústria turística.⁹⁵ Així, diversos dirigents varen estar implicats en la creació i desenvolupament del Foment del Turisme de Mallorca. Joan Torrendell va esser membre de la primera comissió organitzadora del Foment (octubre del 1905), mentre que Benet Pomar fou membre de la primera Junta Directiva (desembre del 1905). Posteriorment, el 1921, n'esdevengué vocal Emili Darder. Pel que fa als socis, hi trobam personalitats republicanes com Lluís Martí, el solleric Joan Baptista Ensenyat i Benet Pons i Fàbregues.⁹⁶

Conclusions

El republicanisme sempre va estar vinculat a les idees de democràcia i de poble. Durant quasi tota la seva història, aquest corrent ideològic va esser una força de l'oposició, ja que només fou una força governamental durant el breu temps que es mantingueren la Primera i la Segona República. La seva implantació no va esser únicament política sinó que va tenir una traducció social i cultural que es concretava en un teixit associatiu i una premsa i unes publicacions més o manco afins al projecte republicà. Amb altres grups socials i polítics, impulsaren diverses iniciatives modernitzadores, que en alguns casos reeixiren, per exemple l'enderrocament de les murades de Palma, però en d'altres casos no prosperaren o acabaren controlades pels sectors conservadors. Al seu si coexistiren sectors populars i grups burgesos, més o manco cohesionats per un reformisme que es pretenia interclassista. S'ha de destacar, així mateix, l'important pes dels intel·lectuals i dels periodistes.

Des d'un punt de vista més ideològic, varen esser força innovadors ja que prefiguraren o s'aproximaren molt a l'obrerisme, el feminisme, el nacionalisme d'esquerres o el pacifisme. Els seu llegat ideològic ha estat important i resulta significatiu que, encara avui, dues fundacions de caràcter progressista recordin els noms de Gabriel Alomar i Emili Darder i una caixa, la de Colònia, de

93 *La Unión Republicana*, (2-I-1904), Palma.

94 A. QUETGLAS: *Societat, cultura i...*, op. cit. vol. I, pp. 451-453.

95 *El Ideal* 153 (22-II-1913), "La importancia del turismo" (article sense signar).

96 A. VIVES REUS: *Història del Foment del Turisme de Mallorca (1905-2005)*. Foment del Turisme de Mallorca, Palma: 1905, pp. 45-59.

Pollença,, el de Guillem Cifre de Colonya. A més, diversos dirigents, com els tres que hem esmentat i el solleric Joan Baptista Ensenyat Morell han estat nomenats fills il·lustres dels seus respectius municipis.

El món republicà sovint col·laborà amb el liberalisme, o amb alguna de les seves faccions, quan aquest s'allunyà de la defensa del bipartidisme monàrquic o representà una barrera contra la reacció conservadora. D'altra banda, a partir de la segona dècada del segle XX, malgrat les discrepàncies conjunturals, s'organitzà una conjunció entre republicans i socialistes que perdurà fins a la Guerra Civil.

Evidentment, no tot fou positiu en el republicanisme. Les divisions endèmiques sovint el desacreditaren i l'escissió reformista l'afeblí molt a Palma i també a Sóller. En ocasions, s'imposà una demagògia anticlerical o un oportunista patriotisme bel·licista i espanyolista que contribuïen a la polarització de la societat. La seva atenció envers la cultura catalana, malgrat alguns esforços molt interessants, fou globalment limitada encara que va ésser molt superior a la dels liberals, conservadors i socialistes.

D'altra banda, s'haurien d'investigar a fons els resultats electorals del 1873 i del 1931 per valorar una possible intervenció governamental a favor de les candidatures republicanes.

A Mallorca, el pes del republicanisme va ésser limitat i, a diferència de Catalunya, el País Valencià o Menorca, mai no aconseguí l'hegemonia política. Els sectors conservadors i clericals, que disposaven de múltiples recursos, varen combatre durament totes les iniciatives del republicanisme i n'aconseguien ofegar moltes. El cas de Sóller és exemplar, amb l'aparició del setmanari maurista *Heraldo de Sóller* per a combatre els republicans d'*El Pueblo*. A les zones rurals, la penetració del republicanisme fou escassa o nul·la, en contraposició a Palma i als nuclis més grans o més industrialitzats.

També s'ha de recordar la destrucció violenta del republicanisme d'esquerres arran de l'aixecament militar, amb el suport de sectors civils, el juliol del 1936 i de la ferotge repressió que es desencadenà a continuació. Malgrat la seva relativa moderació, els republicans d'esquerres foren perseguits de manera implacable sens dubte perquè el seu caràcter interclassista i la presència d'alguns burgesos els feia especialment detestables pel nou règim semifeixista. En canvi, els republicans radicals lerrouxistes, molt eclipsats per la polarització de la vida política i per alguns escàndols, no foren perseguits si bé restaren al marge del nou règim dictatorial. A Menorca, en canvi, Josep Teodor Canet, que havia estat diputat a Corts pel Partit Republicà Radical (novembre 1933- febrer 1936), fou assassinat l'agost del 1936 pels extremistes d'esquerres.

De totes maneres, vist amb una certa perspectiva, la contribució del republicanisme a la modernització política i social de Mallorca és innegable. El seu anticaciquisme, la seva integritat o la seva defensa de l'autonomia encara poden servir com a referent per a la construcció d'un futur millor.

